

Daroviti učenici kao odgojno- obrazovni izazov suvremene nastave

Sanela Mandić Vidaković,
pedagoginja

Veljača, 2023.

The background features a complex digital aesthetic. It includes a network of glowing blue lines and nodes, some of which are highlighted in yellow. There are also various icons, such as a power button, a group of people, and a play button, scattered throughout. The overall color palette is dominated by dark blues, light blues, and whites, with a subtle gradient from dark to light from left to right.

Darovitost se definira kao sklop osobina koje učeniku omogućavaju trajno postignuće iznadprosječnih rezultata u jednom ili više područja, a uvjetovana je visokim stupnjem razvijenosti pojedinih sposobnosti, osobnom motivacijom i izvanjskim poticajem.

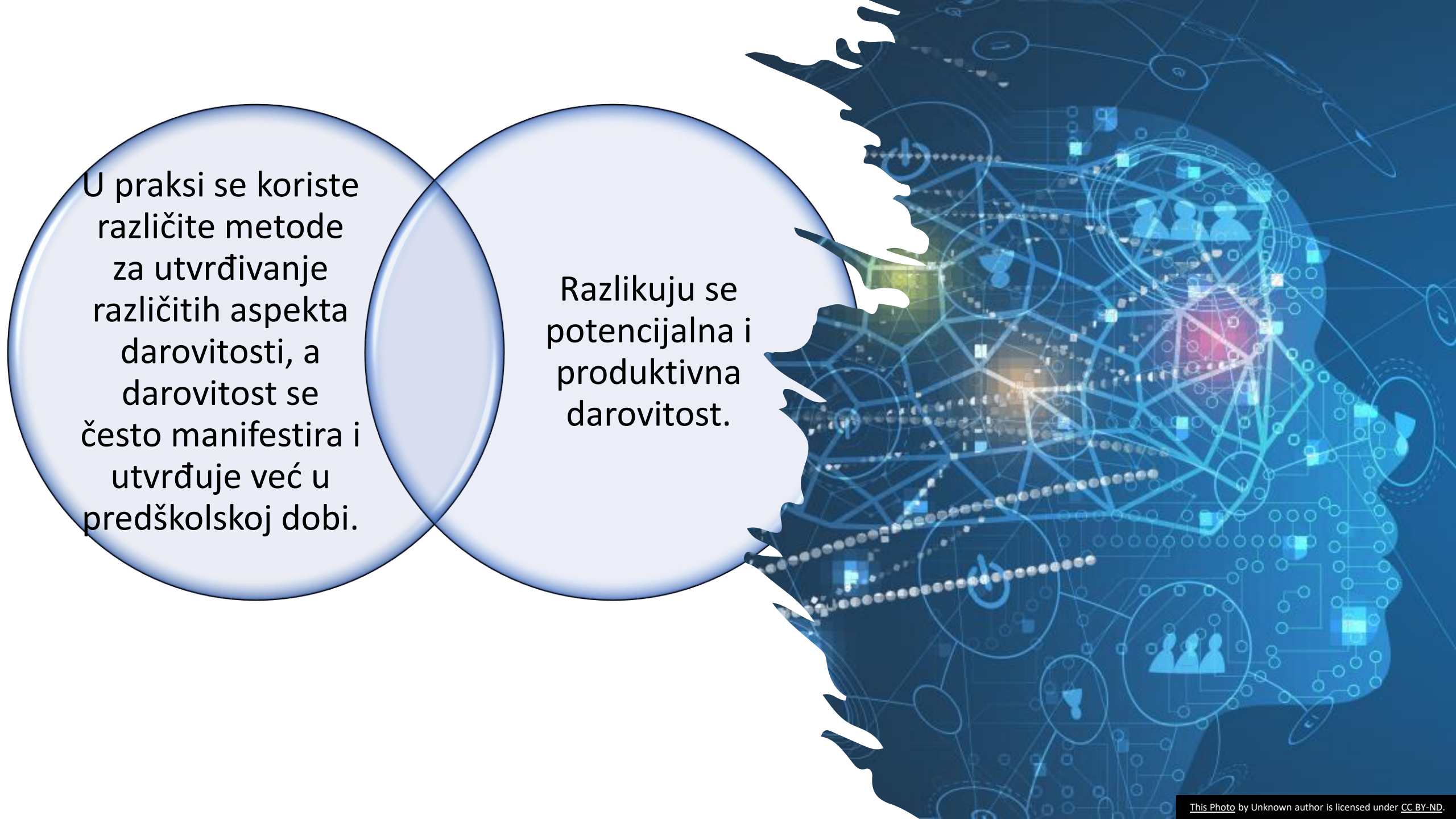
Nacionalni okvirni kurikulum

- Učenici s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama:
- učenici s različitim teškoćama
- daroviti učenici
- Diferenciranje očekivanih postignuća u skladu s njihovim sposobnostima.
- Profesionalno usavršavanje odgojno-obrazovnog osoblja, kao i međusobna suradnja koja osim njih, uključuje i vanjske stručnjake, obitelji i udruge.
- Uloga odgojno-obrazovne ustanove - otkrivanje darovitih učenika te zadovoljavanje njihovih kognitivnih, emocionalnih, socijalnih i tjelesnih potreba, kao i konstantno praćenje i vrednovanje njihovih postignuća.
- Daroviti učenici opisani su kao oni učenici koji znatno brže od ostalih učenika usvajaju složene ideje i pojmove te pokazuju velik interes i brojne ideje vezane za određeno područje.
- Teškoće koje daroviti učenici mogu imati: problemi u učenju, nedosljednost u radu i izvršavanju školskih obveza i zadataka, ali i poremećaji u ponašanju.
- Za darovite učenike potrebno je oformiti individualizirani kurikulum koji uvažava njihovu potrebu za složenijim izazovima i sadržajima.

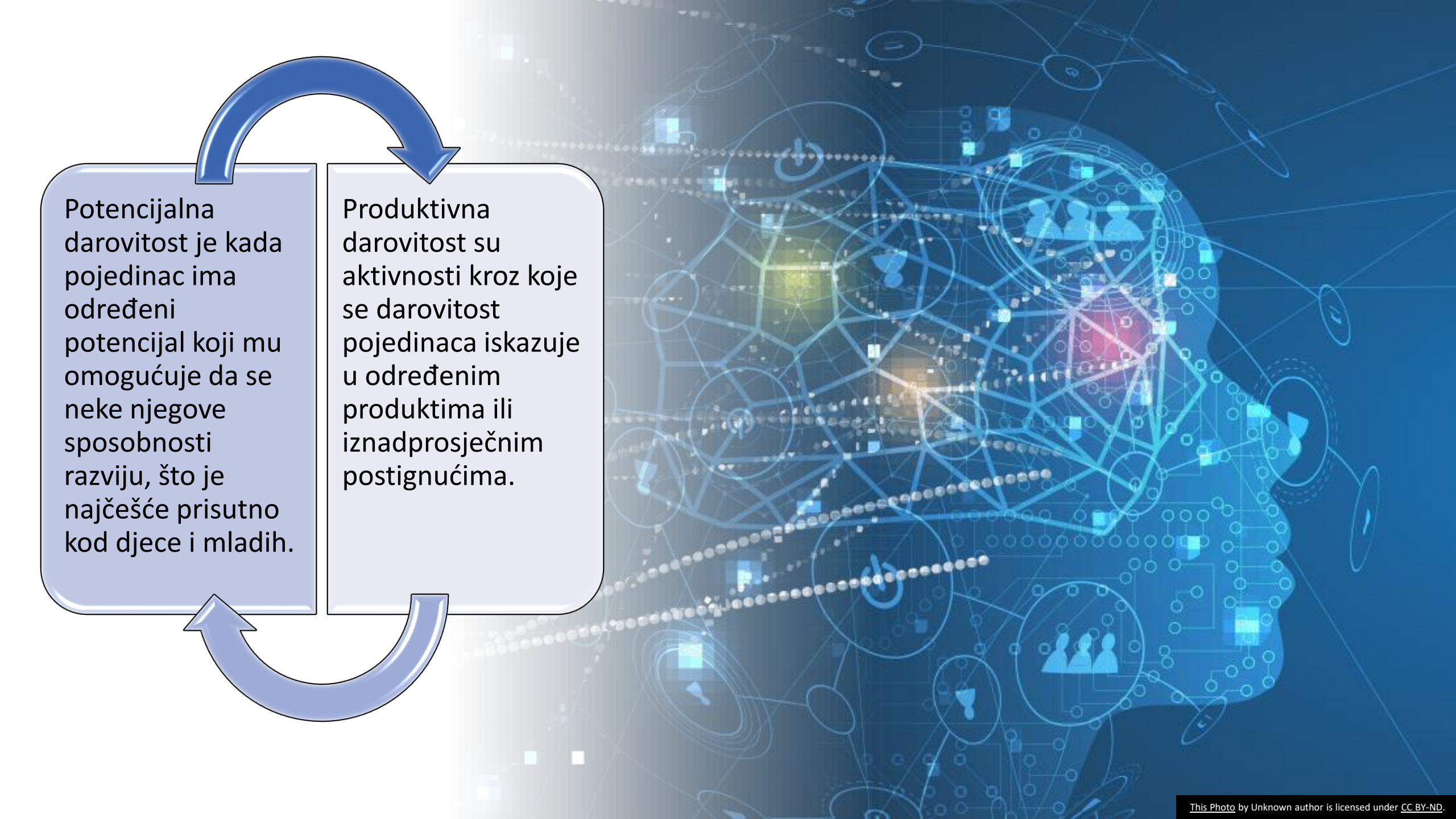
Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika

- Darovitost najčešće uočavaju roditelji, nastavnici i stručni suradnici, a utvrđuje ju školski tim za darovite učenike, provođenjem postupaka procjenjivanja i mjerenja sposobnosti učenika.
- U procesu utvrđivanja darovitosti koriste se psihologijski standardizirani testovi općih i specifičnih sposobnosti, intervjui, skale, instrumenti za ispitivanje kreativnosti i osobina ličnosti te skale za samoprocjenu. Utvrđivanje darovitosti moguće je provoditi individualno ili u skupinama.

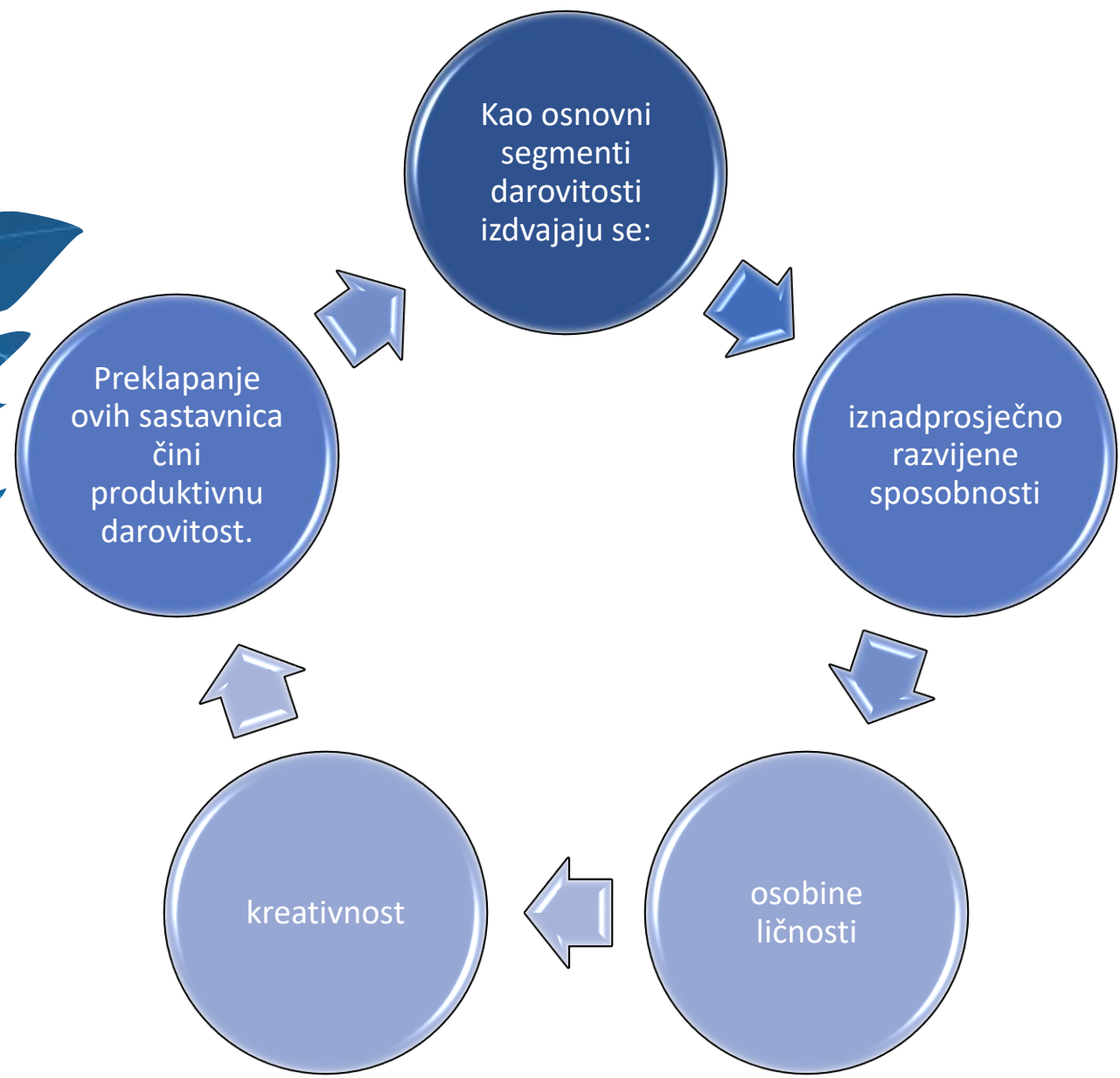
U praksi se koriste različite metode za utvrđivanje različitih aspekta darovitosti, a darovitost se često manifestira i utvrđuje već u predškolskoj dobi.

Razlikuju se potencijalna i produktivna darovitost.

Potencijalna darovitost je kada pojedinac ima određeni potencijal koji mu omogućuje da se neke njegove sposobnosti razviju, što je najčešće prisutno kod djece i mladih.

Produktivna darovitost su aktivnosti kroz koje se darovitost pojedinaca iskazuje u određenim produktima ili iznadprosječnim postignućima.

Prepoznavanje (identifikacija) darovitih učenika

- Kao sredstvo prepoznavanja i identifikacije darovitih učenika primjenjuju se različiti instrumenta za prepoznavanje.
- Budući da je darovitost vrlo složena pojava, odabir instrumenta za prepoznavanje darovitosti igra važnu ulogu u pravilnom pristupu darovitosti i pružanju odgovarajuće odgojno-obrazovne podrške.

Instrumente se može razvrstati prema dvije faze identifikacije:

uočavanje (uočavaju se karakteristike darovitosti)

utvrđivanje (utvrđuje se vrsta i stupanj darovitosti) (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017).

Teorijski pristup

- Prema Renzulliju, jednom od najboljih suvremenih istraživača u području darovitosti, nisu samo rezultati testova koji se provode ono što potvrđuje darovitost. On također predlaže da se obuhvate i učenici koji su pokazali visoka postignuća i na drugim područjima putem drugih instrumenata koji su prepoznati kao daroviti drugim metodama identifikacije učitelja, roditelja, vršnjaka. Dakle, prema Renzulliju čak polovicu darovitih učenika moguće je identificirati korištenjem nominacijskih upitnika.
- To je iznimno važno u hrvatskome obrazovnom sustavu budući da nominacijske upitnike mogu provoditi stručni suradnici u suradnji s učiteljima i pritom ne moraju nužno koristiti testove sposobnosti koji su u školama često nedostupni (Ćurkovići dr., 2020).

Motivacija i darovitost

- Izraz "darovitost" koristi se za opisivanje djece s tri obilježja:
 - prijevremena razvijenost (brže napredovanje od prosječne djece)
 - inzistiranje da rade stvari na svoj način (viša kvaliteta postignuća, drugačiji načini učenja, samostalnost i samopouzdanje)
 - visoka motiviranost
- Kod darovitih učenika prevladava intrinzična motivacija. Za razliku od ekstrinzične motivacije koja nije sama sebi svrha, već je instrumentalna za postizanje nekih vanjskih ciljeva, intrinzična je motivacija orijentirana na vlastito zadovoljstvo. Tako, primjerice, darovite učenike ne treba nagovarati na vježbanje, a njihovo im je područje ujedno i razonoda (Vranjković, 2010).

Negativni elementi darovitosti

Uz brojne pozitivne aspekte darovitosti, potrebno je razviti svijest i o negativnim.

Upravo negativni aspekti darovitosti mogu smanjiti školsku efikasnost darovite djece, ali i njihovo socijalno funkcioniranje.

Perfekcionizam

Daroviti učenici često nisu skloni uobičajenom radu u školi - dojam lijenosti

Izražena sklonost za samostalni rad - kritičnosti prema sebi, ali i prema drugim učenicima.

Specifični interesi koji im najčešće nisu zajednički s ostalim učenicima.

Odbijanje suradnje u aktivnostima, osobito onim grupnima, koje smatra banalnim.

Česta je i pojava pretjerane kompeticije te propitivanje postojećih pravila (Mlinarević i Zrilić, 2021).

Uloga obitelji u poticanju darovitosti

- Darovitost se može identificirati cijelog života, ali u mnogim slučajevima dobro je da se prepozna rano jer djeca tako dobivaju bolju potporu i može im se omogućiti da uspješnije razviju svoje vještine u određenom području ili više njih.
- Uloga roditelja je ključna za poticanje darovite djece.
- Vrlo je bitno imati realna očekivanja.
- Darovita djeca često kognitivno nadmašuju svoje vršnjake, ali socijalno i emocionalno su jednaki i od njih se zato ne smije očekivati da i u tome budu jednako napredna. Zato je važno razviti socijalnu svijest kod darovite djece, da nauče živjeti s drugima i poštivati one čije su sposobnosti prosječne (Vranjković, 2010).
- Najzastupljenije je mišljenje kako je uloga roditelja izjednačena s ulogom učitelja u identifikaciji i razvoju darovitih učenika. Roditeljska zapažanja o djetetu, njegovim sposobnostima i interesima, jačim i slabijim stranama mogu doprinijeti identifikacijskom procesu. Smatra se da su roditelji najbolji u prepoznavanju darovitosti i kreativnosti djeteta jer vide ono što škole ne mogu, a to su ponašanja i vještine djeteta izvan škole.

Teorijski modeli darovitosti

- Razvoj različitih teorijskih modela kojima se nastoji pobliže objasniti fenomen darovitosti možda najbolje pokazuje kompleksnost samog fenomena. Cilj teorijskih modela jest pobliže objasniti darovitost te pružiti potporu prilikom provođenja obrazovne prakse i prepoznavanja darovitih pojedinaca (Burušić i Šerepac, 2019).
- U znanstvenoj literaturi poznata su četiri pristupa, odnosno teorije o darovitosti: pristup fokusiran na karakteristike darovitih ljudi, pristup temeljen na kognitivnim sposobnostima istih, psihološki, te pristup fokusiran na postignuća darovitih ljudi. Pristupi su vrlo slični, razlikuju se samo u aspektu darovitosti kojeg nastoje objasniti.

Gardnerova teorija višestrukih inteligencija

Pristup koji se bavi karakteristikama darovitih oslanja se na Gardnerov model višestruke inteligencije.

Gardner razlikuje sedam inteligencija: verbalno-lingvističku, logičko-matematičku, vizualno-spacijalnu, glazbeno-ritmičku, tjelesno-kinestetičku, intrapersonalnu i interpersonalnu inteligenciju.

On smatra da svatko ima jedinstvenu mješavinu svih ovih inteligencija, s time da se pojedine javljaju različitim intenzitetom. Ako se neka od ovih inteligencija javi u većem intenzitetu, osoba će biti darovita u tom području.

Vizualno-spacijalna inteligencija iskazuje se kroz sposobnost snalaženja u prostoru te stvaranje i transformaciju prostornih predodžaba. Pokazatelj veće razvijenosti ove vrste inteligencije u djece je lakoća snalaženja i rješavanja problema u prostoru, kreiranje i građenje objekata u prostoru i slično.

Likovna inteligencija je sposobnost djeteta da proizvede prepoznatljive oblike najmanje godinu dana prije svojih vršnjaka, a bitnu razliku između uobičajenog likovnog razvoja i razvoja likovno darovitog djeteta leži u tri bitne karakteristike: likovno prosječna djeca barataju naučenim likovnim shemama, a likovno nadareni se oslanjaju na zapamćene pojedinosti neke doživljene situacije; likovno daroviti ranije ovladaju likovnim vještinama prikazivanja.

Glazbeno-ritmička inteligencija iskazuje se kroz smisao za ritam i glazbu. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije često vrlo dobro raspoznaju ritam, udaraju ritam nekih melodija ili pjevaju sama za sebe.

Verbalno-lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik te brzu i laku manipulaciju riječima. Izraženu sposobnost u ovom području imaju djeca čiji je rječnik bogatiji od rječnika njihovih vršnjaka te ona koja su sposobna ispričati bogatu i cjelovitu priču ili događaj s brojnim detaljima.

Logičko-matematička inteligencija obuhvaća vještine apstraktnog mišljenja i rješavanja problema. Djeca s izraženijim sposobnostima u ovom području brže će i lakše od ostale djece manipulirati apstraktnim pojmovima te količinama i brojevima.

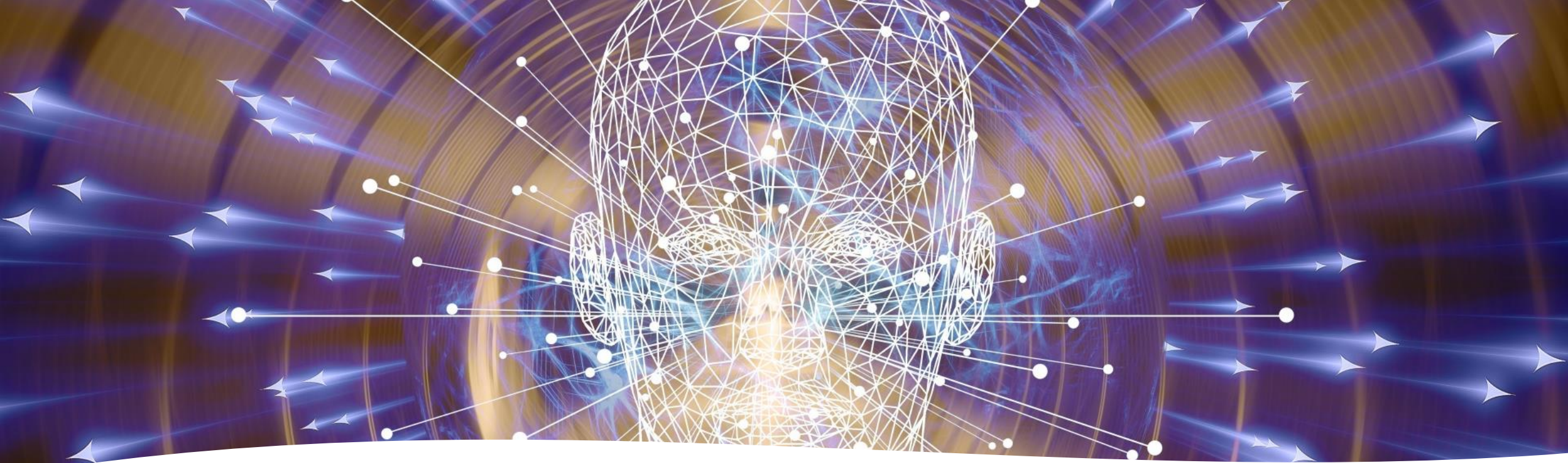
Tjelesno-kinestetička iskazuje se kroz sposobnost izvođenja i usklađivanja pokreta tijela. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije vrlo izražajno pokretom reaguju na različite poticaje, posjeduju okretnost i spretnost u pokretima i s predmetima (loptom, npr.).

Intrapersonalna inteligencija iskazuje se u boljem razumijevanju sebe i svojih potreba. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije daleko bolje razumiju ne samo svoje potrebe već i svoje sposobnosti, osobine ličnosti i sl. Oni iskazuju veliku upornost u onome čime se bave, imaju izraženu svijest o sebi.

Interpersonalna inteligencija - ova vrsta inteligencije iskazuje se u boljem razumijevanju drugih ljudi i njihovih potreba. Djeca su često vođe i organizatori u grupi, osjetljiva su za potrebe i osjećaje drugih, pomažu u rješavanju sukoba, lako započinju igru s drugima, dobro se slažu s drugom djecom i među njima su omiljena. Bolje od druge djece prepoznaju emocije na osnovi facijalne ekspresije (Sindik i Vukosav, 2010).

Gardnerova teorija naišla je na brojne kritike raznih kritičara, a zamjera mu se i da je pomiješao talent s inteligencijom. U praktičnoj primjeni javlja se kritika da Gardner nije pedagozima dao jasan program i upute. Unatoč kritikama, Gardnerova teorija je široko primijenjena i pruža razne mogućnosti na području obrazovanja (Slavić, 2010).

Multifaktorski model darovitosti

- Nizozemski psiholog F.J. Mönks postavio je multifaktorski model razvoja darovitosti. U njemu se smatra da razvitak intelektualne darovitosti zavisi od želje za postignućem i ustrajnosti i s tim je gledištem prevideo suvremen pogled na darovitost.
- Troprstenastu koncepciju darovitosti Renzullia (interakcija visokih sposobnosti, kreativnosti i motivacije) on tu koncepciju proširuje sa socijalnim faktorima darovitosti. Tako je njegov multifatoktorski model slikovito predstavljen kao tri prstena u interakciji omeđena istostraničnim trokutom na vrhovima kojeg se nalaze škola, obitelj i vršnjaci. Autor ističe da bi ljudska bića živjela u društvu, nužno je da se ogledaju u brojnim socijalnim situacijama, a posebno ističe potrebu individualizacije odgojnih utjecaja (Koren, 2013).

Münchenski model darovitosti

Münchenski model jedan je od najopsežnijih europskih studija darovitosti. U okviru ovog modela darovitost se određuje kao multifaktorski model sposobnosti pozicioniran unutar mreže nekognitivnih svojstava ličnosti, raznovrsnih faktora okoline te utjecaja visokih postignuća.

U modelu proizašlom iz Münchenske studije darovitosti, naznačava se sedam relativno nezavisnih oblika darovitosti, a to su: inteligencija, kreativnost, socijalna kompetentnost, muzikalnost, umjetničke sposobnosti, psihomotorne vještine i praktična inteligencija.

Faktori koji se u ovoj metodi uzimaju kao moderatori tj. oni koji oblikuju same potencijale su: obrazovni stil, razina obrazovanja roditelja, zahtjevi okoline, socijalne reakcije na uspjeh i neuspjeh, broj braće i sestara, atmosfera u obitelji, okruženje u školi, životni događaji i diferencirano učenje i instrukcija (Letić, 2015).

Model transformacije potencijalne u manifestnu darovitost

- Potencijalnu darovitost čini niz predispozicija koje omogućuju da se neke sposobnosti pojedinca razviju više i bolje nego kod većine druge djece. To ovisi o brojnim o faktorima kojima je dijete izloženo.
- Prostor između potencijalne i produktivne darovitosti, praktički je prostor odgojnih utjecaja o kojima u velikoj mjeri ovisi koji će i koliki dio potencijala biti iskazan kroz iznimna postignuća koja određuju darovitost pojedinca. Potencijalna se darovitost bez dodatne podrške ne mora spontano transformirati u manifestnu darovitost, pa su postupci otkrivanja darovite djece zadatak odgojno-obrazovnog sustava (Elez i Sindik, 2010).

Daroviti učenici u školskom okruženju

- Kao što je prethodno spomenuto ključnu ulogu u odgojno-obrazovnom procesu darovite djece imaju upravo učitelji i nastavnici.
- Učitelji razredne nastave tijekom svojega rada bolje upoznaju svakog učenika, njegove sklonosti, mogućnosti pa tako i darovitost. S obzirom da je razredna nastava uvijek bila više orijentirana na učenika nego predmetna nastava, a i učitelj je imao više vremena posvetiti se učeniku od predmetnog učitelja u predmetnoj nastavi, suradnja razrednih učitelja i predmetnih nastavnika od velike je važnosti.
- Dogovor treba ići oko načina na koji će se određeni sadržaji za darovite učenike planirano ostvariti povezivanjem, integracijom sadržaja za koje daroviti učenici pokazuju interes, projektima i sličnim.
- Najbolji rezultati u radu s darovitom djecom uočeni su u mentorskoj nastavi gdje učitelj ima dovoljno vremena za učenika i njegove potrebe i sam učenik može predložiti koji će sadržaji biti obrađeni. Ovakav način rada osobito pogoduje razvoju sposobnosti kod darovite djece jer nije vremenski ograničen, nego može trajati u skladu s interesom i dubinom ulaska u određenu materiju.
- Nastavnici trebaju surađivati u radu kako se interes ne bi pogrešno usmjerio. Najčešći su načini rada **izvanučionična nastava** i rad na **projektima** koji su također podložni tome da se rad na njima može produžiti i izvan redovitih 45 minuta. **Dodatna nastava** i **izvannastavni sadržaji**, organizirani prema sličnim načelima u radu s darovitim učenicima, pokazali su se važnom poveznicom u cjelokupnom odgojno-obrazovnom radu s darovitim učenicima.

- Za rad s darovitim učenicima mogu se također koristiti pripremljeni zadatci u kojima će učenik sam odabrati način rješavanja i složenost u skladu sa svojim sklonostima i mogućnostima.
- Također se mogu pripremiti individualni zadatci za različita područja, a najčešće su to zadatci problemskog tipa dok učenici koji imaju likovnog ili glazbenog talenta mogu se pozabaviti kombinacijama različitih tehnika kako bi riješili određenu problemsku situaciju (Adžić, 2011).
- Pri razvoju posebnih programa za darovite treba posebno uzeti u obzir sljedeće uvjete:
 - da odabrana metoda stavlja dovoljan naglasak na razvoj viših misaonih procesa i koncepata
 - da je metoda fleksibilna i dovoljno otvorena da djetetu omogući da se razvija vlastitim tempom
 - pružiti okruženje za učenje koje djetetu pruža i emocionalnu sigurnost i intelektualne izazove
 - da odabrana metoda neće otuđiti dijete od vršnjaka ili negativno utjecati na daljnje učenje, što bi moglo dovesti do dosade zbog ponavljajućih obrazaca (Obrenović-Ovčar, 2021).

Akceleracija

- Najčešće se u odgojno-obrazovnom radu s darovitim učenicima primijenjuju grupiranje učenika sličnih sposobnosti, akceleracija i obogaćivanje programa.
- Grupiranje učenika sličnih sposobnosti može se provoditi formiranjem razreda za učenike sličnih sposobnosti, grupiranjem učenika različite dobi, grupiranjem unutar razreda, uspostavljanjem razreda s obogaćenim programom i akceleriranim razredima. Ipak, navedeni postupci često se kritiziraju.
- Glavni argument su da djeca koja ostaju u razredu s manjim sposobnostima mogu imati sniženo samopouzdanje, a potencijalna je opasnost od toga da nastavnici uspostave niska očekivanja u takvim razredima (Vlahović-Štetić, 2008).
- Školska akceleracija podrazumijeva skup postupaka kojima se darovitim učenicima omogućava brže svladavanje školskog programa. Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi svaki učenik koji se ističe svojim znanjem i sposobnostima ima pravo završiti školu u kraćem vremenu od propisanog, a u tijeku jedne godine može završiti najviše dva razreda.

Diferencijacija

- Diferencijacija nastave obaveznih programa i individualizacije nastave - osiguranje širih sadržaja na odgovarajućoj razini. Osnovni problem s obogaćivanjem za darovite je nedostatak jasnih ciljeva.
- Stoga, mogućeje izdvojiti tri važna cilja obogaćivanja:
 - proširivanje sposobnosti za analizu i rješavanje problema
 - razvoj temeljnih interesa
 - poticanje originalnosti, inicijative i samousmjerenja

Obogaćivanje kurikuluma i programa

- Prilikom izrade programa za darovite učenike, trebalo bi se pridržavati sljedećih načela:
 - a) poticati širenje temeljnih znanja i razvoj verbalnih sposobnosti
 - b) uvažavati posebne interese učenika
 - c) omogućiti im da uče na način koji njima najbolje odgovara
 - d) osigurati korištenje raznolikog materijala u radu
 - e) osigurati više vremena za rad
 - f) poticati kreativno i kritičko mišljenje
- Mogući pristupi radu s darovitima su: rad po programima različite težine i složenosti, izborni programi, grupni i individualni rad, rad na projektu, rad u maloj skupini, akceleracija, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, kontakti sa stručnjacima iz područja interesa, pristup izvorima specifičnog znanja, dodatna sredstva ili materijali, mentorski rad, raniji upis (NN 34/1991).

Oblici rada i nastavne metode

Oblici rada:

- samostalni rad
- rad u parovima
 - skupni rad
 - frontalni rad
- timska nastava
 - teorija igre
- projektna nastava

Samostalni rad omogućava veliku autonomiju i aktivnost učenika te individualizaciju koja se ogleda u mogućem postavljanju drugačijih zadataka za pojedine učenike.

Rad u parovima ima brojne prednosti, a najveće su međusobno poticanje i provjeravanje. Prilikom obrazovanja darovitih učenika, rad u parovima mogao bi darovitog učenika staviti u ulogu svojevrsnog mentora, no isto tako daroviti učenik može biti znatno napredniji od učenika s kojim radi, pa bi trebalo voditi računa o tome da ne dođe do pada motivacije.

Skupni rad odlikuje se razvojem suradnje, kontaktom s predmetom učenja, ali mogućnostima da se kompleksne teme pravilno raspodijele. Predlaže se da se skupine sastavljaju prema sposobnostima i interesima te da se težina zadatka prilagodi pojedinoj skupini. Ovakav oblik rada omogućava darovitim učenicima da postanu mentori onim učenicima kojima je pomoć potrebna.

Timska nastava izuzetno je korisna jer pruža učenicima pogled na zajednički problem s više aspekata.

Projektna nastava vrlo je koristan oblik rada za darovite učenike jer pruža mogućnost samostalnog rada, ali uz izrazito uvažavanje interesa učenika. Učenici u takvom obliku nastave najčešće rade na zajedničkom projektu u skupinama i u suradnji s nastavnicima.

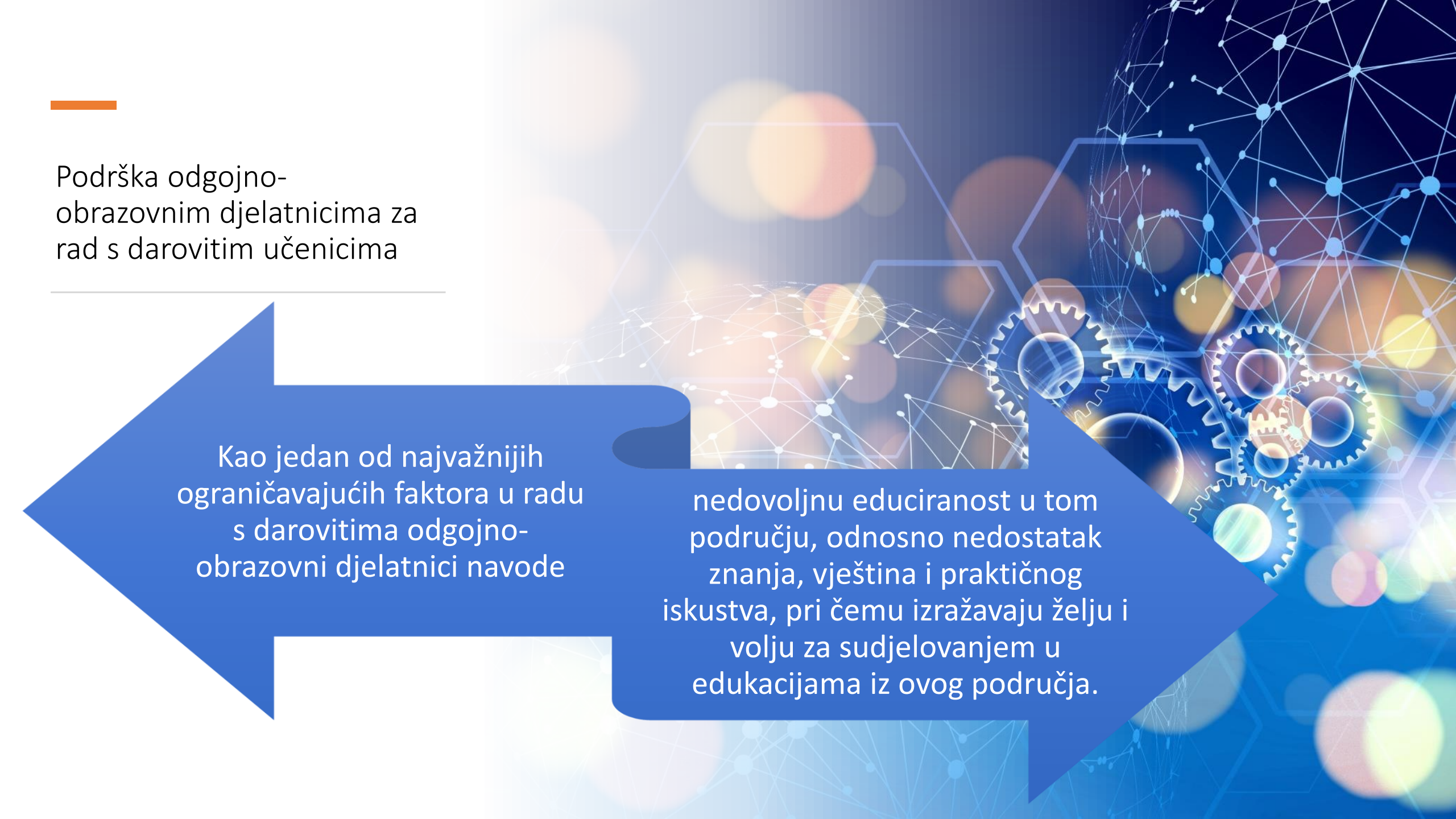
Praćenje i vrednovanje darovitih učenika

- Kao i za učenike s teškoćama i za darovite učenike potrebno je propisati način i oblik praćenja napretka, kako bi sustav imao smisla i kako bi se mogao unaprjeđivati i pratiti rad i napredak svih uključenih.
- Također je potrebno odrediti način samovrednovanja odgojnoobrazovnih djelatnika uključenih u rad s darovitima, u svrhu kontinuiranog unaprjeđenja njihovog rada.

Dokumentacija o radu s darovitim učenicima

- U zakonskim odredbama navodi se da je škola dužna pratiti razvoj darovitih učenika te voditi evidenciju i dokumentaciju o darovitim učenicima.
- Stručna služba škole ili Tim za darovite trebali bi imati sačuvane sve podatke prikupljene procesom identifikacije, kao i individualizirane programe/kurikule (koje čuvaju i nastavnici) te uredno bilježiti izmjene u dokumentaciji.

Podrška odgojno-
obrazovnim djelatnicima za
rad s darovitim učenicima

Kao jedan od najvažnijih
ograničavajućih faktora u radu
s darovitim odgojno-
obrazovni djelatnici navode

nedovoljnu educiranost u tom
području, odnosno nedostatak
znanja, vještina i praktičnog
iskustva, pri čemu izražavaju želju i
volju za sudjelovanjem u
edukacijama iz ovog područja.

Model sustavne podrške cjelovitom razvoju darovitih učenika

Potencijalno darovit učenik

Škola

Društvo

Obitelj

Centar izvrsnosti

Deset mitova o darovitoj djeci

1. Darovita djeca uspjeh će u životu bez obzira pružali im mi podršku ili ne.
2. Darovita djeca vole školu, dobivaju dobre ocjene i dočekuju novi školski dan s entuzijazmom.
3. Darovita su djeca iz obrazovanijih i situiranijih obitelji.
4. Darovita djeca izvrsna su u svemu što rade.
5. Učitelji vole imati darovitu djecu u razredu.
6. Darovita djeca teško se prilagođavaju i teško sklapaju prijateljstva.
7. Darovita djeca ne znaju da su drukčija dok im to netko ne kaže.
8. Darovitu djecu treba zaposliti i postavljati im stalno nove izazove, inače će postati lijeni.
9. Darovita djeca su jednako zrela u svim područjima – tjelesnom, kognitivnom, emocionalnom i socijalnom.
10. Sva su djeca darovita.

Zaključak

- Iako su djeca s posebnim potrebama, darovitu djecu nitko kao takvu ne tretira.
- Darovitoj djeci za njihov cjeloviti razvoj potrebna je sustavna podrška uže i šire okoline, zato je pravo vrijeme da se o ovoj temi krene pričati u javnosti.